

BELEŠKA O PROBLEMU ASPEKTA (VIDA) I VREMENA KINESKOG GLAGOLA

Zbog specifičnosti kineskog jezika i pisma, gramatika kao naučna disciplina je u Kini počela da se razvija relativno kasno, tek krajem devetnaestog veka.¹ Od 1898. godine pa do danas, zbog karaktera kineskog jezika i pisma, političkih prilika u pojedinim fazama kineske istorije, kao i zbog nekih drugih vanlingvističkih faktora, uprkos velikom broju radova, diskusija i rezultata postignutih na planu opisivanja i objašnjenja gramatičkih pojava u kineskom jeziku, veliki broj tema i dalje nije adekvatno obrađen, a o mnogim pitanjima kineski gramatičari imaju različita mišljenja i stavove. Klasične teme o kojima su kineski gramatičari započeli diskusiju još pre više od pola veka, i danas su aktuelne teme o kojima se pišu mnogobrojni radovi, organizuju simpozijumi i vode diskusije. Problem klasifikacije vrsta reči u kineskom jeziku, problem definisanja subjekta i objekta, odnosno pitanje da li kineski jezik spada u grupu takozvanih tematski orijentisanih jezika, pitanje gramatičkog značenja pojedinih rečeničnih konstrukcija (*ba* rečenica, tzv. pasivnih *bei* rečenice, konstrukcija sa udvojenim glagolom itd.), problem definisanja padeža i drugo, sve su to pitanja koja ponekad onima koji ne poznaju kineski jezik izgledaju donekle nerazumljiva. Međutim, zbog prirode kineskog pisma i velike kontekstualne zavisnosti iskaza u kineskom jeziku, traženje formalnih kriterijuma koji bi mogli ponuditi prihvatljivo rešenje je proces koji u kineskoj gramatici još uvek nije završen.

Od osamdesetih, a naročito od devedesetih godina prošlog veka, kineski gramatičari su počeli da se upoznaju sa različitim pravcima u savremenoj lingvistici, i da polazeći od odgovarajućih teorija i metoda zapadne lingvistike, dalje produbljuju postojeće teorije i metode, prilagodavajući ih specifičnostima kineskog jezika. Upravo kako je naveo danas jedan od najpriznatijih kineskih gramatičara, profesor Pekinškog univerziteta, Lu Đenming (Lu Jianming), nakon osamdesetih godina prošlog veka, upoznavši se sa mnogobrojnim lingvističkim teorijama, kineski gramatičari su shvatili da su „inostrane lingvističke teorije i metode zasnovane na istraživanjima indoevropskih jezika. Kineski jezik sa indoevropskim jezicima poseduje tipološke razlike, i stoga inostrane lingvističke teorije i metode, s jedne strane, odgovaraju kineskom jeziku, ali, s druge strane, ne odgovaraju. Kineski gramatičari ih stoga ne smeju odbaciti, ali ih ni ne mogu prihvatiti u celini, a još manje kopirati. Potrebno je da zadržimo multidimenzionalni pristup i da koristimo principe koji nam odgovaraju, bez obzira kojem pravcu pripadali, odnosno da

preuzmemo ono što nam odgovara, odložimo ono što ne odgovara, selektivno prihvatamo i prilagodavamo potrebama istraživanja kineske gramatike.”

Kognitivna gramatika je lingvistički pravac koji u kineskoj lingvistici stiče sve više pristalica, jer se u dosadašnjoj primeni ove teorije i njenih metoda pokazalo da je moguće detaljnije i potpunije objasniti neke gramatičke pojave u kineskom jeziku. Jedno od pitanja koje u poslednjih par godina polako postaje predmet kognitivnih gramatičkih istraživanja u Kini je problem aspekta i vremena u kineskom jeziku. Iz ugla kognitivne lingvističke teorije, glavna karakteristika glagola je vremensko određenje radnje ili procesa, odnosno predikatski glagol na nivou informatičke strukture rečenice ima funkciju da pruži novu informaciju o radnji ili procesu definisanom na skali vremena, odnosno aspekta. Takvo poimanje funkcije glagola izazvalo je i novu naučnu radoznalost među kineskim gramatičarima.

Problem vremena u kineskom jeziku, odnosno pitanje da li u kineskom jeziku postoji samo kategorija aspekta ili postoji i kategorija vremena, kao i pitanje kroz koje forme se ove dve kategorije iskazuju, jesu pitanja kojima nije pridana tako velika pažnja kao recimo pitanju značenja i funkcije *ba* rečenica, o kojima je napisano najviše radova, ili pitanju o klasifikaciji vrsta reči u kineskom jeziku, koje je tek iz ugla kognitivne lingvistike, primenom teorije o tipičnim i atipičnim članovima jedne kategorije, donekle rešeno.

Nakon opaske čuvenog kineskog gramatičara Džu Desjia (Zhu Dexi) da u kineskom jeziku, za razliku od engleskog jezika, ne postoji razlika između svršenog i nesvršenog oblika glagola i da kineski jezik nema gramatičke forme za iskazivanje vremena, već da samo ima aspektualne reče za iskazivanje aspekta radnje, problemu iskazivanja pojma vremena se nije posvećivala velika pažnja. S druge strane to je uticalo i na mnoga druga relevantna istraživanja, kao na primer problem razlike između različitih formi predikatske sintagme sastavljene od glagola i dopune za pravac u slučaju kada takva konstrukcija ima objekat koji ne može biti stavljen ispred glagola; ili problem izbora konstrukcije kada glagol ima neku od glagolskih dopuna (dopunu za rezultat, pravac, stanje itd.) i definisani objekat, to jest izbor između *ba* rečenica i subjekatsko-predikatske konstrukcije; problem mesta objekta u rečenici u kineskom jeziku i drugo. Sva ova pitanja su ranije proučavana iz drugog ugla, međutim polako je počelo da biva sve jasnije da u kineskom jeziku, koji u mnogo većoj meri nego evropski jezici zavisi od konteksta, red reči u iskazu ima uticaja i na aspektualne karakteristike iskaza, odnosno da se pomenuta pitanja tiču problema aspekta i vremena.

Gramatičari, među kojima je Čen Ping (Chen Ping), skretali su pažnju da „bez obzira što površinski gledano u kineskom jeziku ne postoje pomoćne gramatičke reči za iskazivanje kategorije vremena, ali smatrati da u kineskom jeziku ne postoje gramatički oblici za tako važnu gramatičku kategoriju kao što je pojam vremena, previše je olak pristup problemu”. Uprkos tome kineski gramatičari su se uglavnom bavili istraživanjima aspektualnih reča *le*, *dže*, *guo* (*le*, *zhe*, *guo*) i u nešto manjem obimu i pitanjem „završenosti iskaza”, koji se takode tiče problema aspekta i vremena. Japanski lingvisti koji se bave proučavanjem kineskog jezika dali su interesantna zapažanja o pojedinim

relevantnim pitanjima, međutim, iz nekih razloga pojedini japanski radovi o toj temi, koji su bili dostupni kineskim gramatičarima, nisu privukli veliku pažnju. Pitanjem kategorije vremena u kineskom jeziku poslednjih godina su počeli sve više da se bave kineski lingvisti koji žive i rade u inostranstvu. Na primer Ši Judži (Shi Yuzhi), u nekoliko svojih radova objavljenih od početka ovog veka, isticao je da u rečenicama kineskog jezika, kao i u drugim jezicima, postoji glavna predikatska reč koja ima određena gramatička obeležja koja se tiču informacija o vremenu, a da vremenske karakteristike ostalih glagolskih formi u rečenici stoje u zavisnom odnosu sa njom. Odnosno da ta gramatička pojava spada u istu kategoriju kao svršeni oblici glagola u evropskim jezicima.

Za razliku od klasičnog kineskog jezika u kojem su reči uglavnom jednosložne, u savremenom kineskom jeziku postoji sve jača tendencija pojave dvosložnih reči. Međutim, zbog prirode kineskih karaktera (pisma), granice između reči i sintagmi nisu uvek jasne. I u dvosložnim rečima (koje su u kineskim rečnicima definisane kao reči, a ne kao sintagme), idejni odnos između dva sloga (dva karaktera) uvek je jasan. Odnosno i u dvosložnim rečima, isto kao i u sintagmama, konstituenti stoje u jednom od pet odnosa, to jest u paralelnom odnosu, subjekat-predikat odnosu, glagol-objekat odnosu, glagol-dopuna odnosu, ili u odnosu modifikator-centralna reč.

Kineski glagol može biti i jednosložan i dvosložan, ali u formi jednosložnog glagola zahteva određene priloške ili dopunske elemente da bi mogao da vrši funkciju predikata. Drugim rečima, jednosložni glagol u kineskom jeziku može tvoriti rečenicu samo ukoliko iza njega stoji objekat, neka vrsta dopune, aspektualna rečca, ako je u formi udvojenog glagola ili ako se nalazi u konstrukciji povezanih glagola, odnosno ako ispred njega stoji neka vrsta priloške odredbe koja definiše radnju.

U savremenom kineskom jeziku pojam referencijalnog vremena, vremenski odnos prema trenutku govora ili nekoj drugoj referentnoj tački, ne iskazuje se posebnim glagolskim oblikom, već rečima za vreme (podgrupom imenica) ili prilozima za vreme, koji se ne koriste u svakoj rečenici već, recimo u pisanom jeziku, obično u okviru većeg pasusa, a takode vrlo često bivaju izostavljene. S druge strane, svaki kineski glagol, kao i u drugim jezicima, ima svoje vidsko značenje koje predstavlja, prema značenju rečenice, ili trajnu ili trenutnu radnju. Ranije se smatralo da samo aspektualne rečce određuju vid kineskog glagola, međutim, sve više je onih koji smatraju da aspekt kineskog glagola, pored aspektualnih rečca, određuju i objekat glagola, dopune, kao i drugi rečenični elementi. Pored leksičkog značenja aspekta, sadržanom u leksičkom značenju samog glagola, dodavanjem odredbenih i dopunskih elemenata kineski glagol tek dobija aspektualna svojstva koja mu daju kvalifikacije da tvori rečenicu. Glagolske dopune (dopuna za rezultat radnje, dopuna za pravac i dopuna za stanje, aspektualna rečce *guo* i *le*, kao i neodređena objekatska sintagma sa brojem i klasifikatorom) glagolu daju neko od perfektivnih rezultativnih značenja, dok dopuna za količinu radnje, dopuna za vreme, konstrukcija udvojenih glagola itd., glagolu mogu dati i obično perfektivno (ali ne i rezultativno), kao i imperfektno značenje. S druge strane, priloške odredbe jednosložnom glagolu mogu dati samo nesvršeno

značenje, bez obzira što njegovo leksičko aspektualno značenje može biti svršeno.

Interesantna pojava, koja takode nije objašnjena, jeste veza između broja slogova (broja karaktera) i aspektualnih svojstava glagolske sintagme. Glagoli ili glagolske sintagme (čiji su konstituenti u paralelnom odnosu ili u odnosu glagol-dopuna) koji se sastoje od dva sloga (dva karaktera) imaju značenje svršene radnje i iza sebe mogu imati i objekat. Odnosno, objekat ovakve glagolske konstrukcije može stajati ispred ili iza glagola. Višesložne glagolske sintagme (glagol sa složenom dopunom za pravac, glagol sa dopunom za stanje) imaju perfektivno rezultativno značenje, odnosno dopunski elementi obično predstavljaju iskaz o stanju u koje je dospelo pacijens radnje i, u slučaju da se objekat glagola ne može umetnuti unutar glagolske sintagme, on mora da stoji ispred glagola, a ne iza glagolske sintagme. Jednosložni oblik kineskog glagola, kao što smo već pomenuli, zahteva druge rečenične elemente da bi takav glagol mogao da tvori rečenicu. U vezi sa pomenutim karakteristikama glagola, oblik u kojem stoji objekat glagola takode utiče na izbor rečeničnog modela. U kineskom jeziku postoji opšta tendencija da definisani objekat stoji ispred glagola, a nedefinisani iza glagola. Međutim, definisanost objekta ne može se uvek videti iz njegove forme, a različite forme objekta i veza sa određenim glagolskim oblicima, odnosno sa rečeničnim modelima, još jedno su nedovoljno istraženo i objašnjeno pitanje savremenog kineskog jezika.

Drugim rečima, pored leksičkog aspekta koji ima svaki jednosložni glagol, da bi mogao da tvori rečenicu, kineski glagol mora biti dvosložna ili višesložna glagolska (glagolsko-pridevska) sintagma, odnosno mora imati tzv. složeni aspekt, koji na nivou rečenice može biti dodatno izmenjen karakterom objekta cele glagolske sintagme ili nekim drugim rečeničnim elementima, uglavnom priloškim odredbama. Tako formirana aspektualna svojstva cele rečenice, u okviru šireg iskaza, imaju funkciju definisanja vremena, ali ne referencijalnog, već vremenskog redosleda radnji u okviru šireg iskaza.

Tai (1985) je prvi istakao da je jedna od karakteristika kineskog jezika princip vremenskog redosleda, odnosno da raspored rečeničnih delova u kineskom iskazu odgovara subjektivnom poimanju date realnosti. Ovaj princip se pokazao vrlo uspešnim u objašnjenju mnogih gramatičkih pojava u kineskom jeziku, posebno onih koji se tiču kategorije prostora, ali u objašnjenju kategorije vremena nije u potpunosti iskorišćen. Međutim, primenom ovog principa ne samo na nivou rečenice, već i na nivou šireg iskaza, moguće je objasniti i načine iskazivanja kategorije vremena u kineskom jeziku, što s druge strane može pomoći da se objasne i mnoge druge gramatičke pojave, kao pitanje objekta koji može stajati iza glagola (glagolske sintagme), pitanje razlike u značenju različitih oblika glagolske sintagme koju čine glagol i dopuna za pravac zajedno sa objektom, čak i pitanje razlika u upotrebi određenih rečeničnih modela. Nažalost, to su istraživanja koja su tek počela, a koja će umnogome doprineti da oni koji uče kineski jezik brže i preciznije ovladaju njime.

1 Za početak gramatičkih istraživanja u Kini uzima se 1898. godina kada je objavljena gramatika *Mashi wentong* (Mashi wentong) autora Ma Ćiančunga (Ma Jianchong).

LITERATURA

Jianming, L. 1997. *Bashi niandai zhongguo yufa yanjiu*. Beijing: Shangwu yinshuguan.

Tai, James H.-Y. 1985. Temporal sequence and Chinese word order. *Guowai yuyanxue*, 1988-1.

SUMMARY

A NOTE ON THE PROBLEM OF ASPECT AND TENSE OF THE CHINESE VERB

The author of the paper discusses different linguistic views on the character of the Chinese verb, its aspectual and tense characteristics, as seen in the 21th century.

KLJUČNE REČI: kineski glagol, glagolsko vreme, glagolski vid, kognitivna lingvistika.